

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Četvrti izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha sa Akcionim planom za period 2017-2020.

Podgorica, april 2017.

SADRŽAJ

<u>UVOD.....</u>	<u>3</u>
<u>1. PREGLED MJERA PLANIRANIH ZA REALIZACIJU U PERIODU 2013.-2016.....</u>	<u>4</u>
<u>2. OCJENA STEPENA REALIZACIJE AKCIONOG PLANA ZA PERIOD 2013-2016....</u>	<u>16</u>
<u>ZAKLJUČAK.....</u>	<u>28</u>
<u>AKCIONI PLAN ZA PERIOD 2017-2020.</u>	<u>29</u>

UVOD

Vlada Crne Gore usvojila je Nacionalnu strategiju upravljanja kvalitetom vazduha sa Akcionim planom za period 2013-2016. godine (u daljem tekstu: Strategija) u februaru 2013. Prvi, Drugi i Treći Izvještaj o sprovođenju Strategije usvojeni su 18. 12. 2013, 18. 12. 2014, 10.03.2016, respektivno. Četvrti Izvještaj sadrži pregled aktivnosti koje su sprovedene tokom čitavog perioda (2013-2016) važenja Strategije, kao i Akcioni plan za naredni četvorogodišnji period (2017-2020).

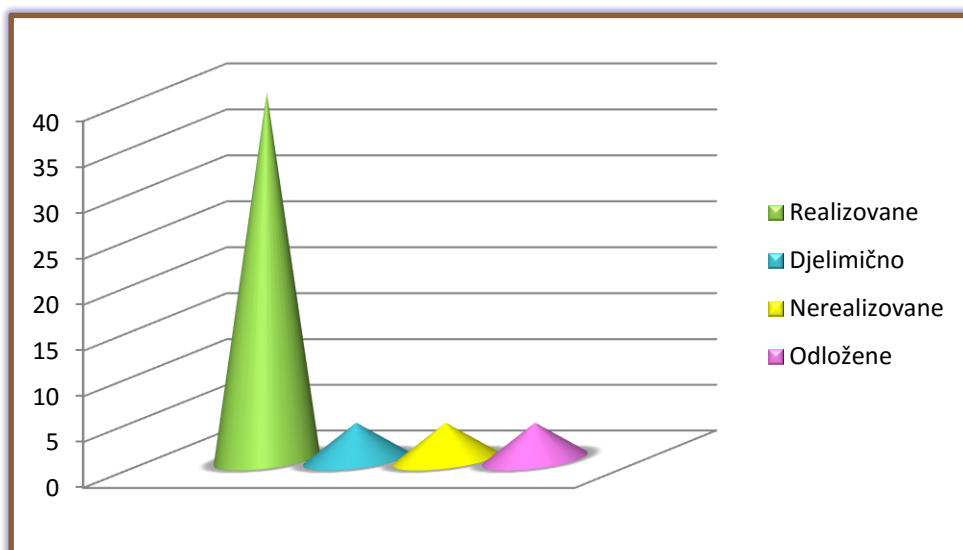
Akcionim planom koji je sastavni dio Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha za period 2013-2016. predviđene su za realizaciju ukupno **52 mjere**, koje su podijeljene u 4 izvještajna perioda. Sprovođenje jednog seta od **7 mjera**, tzv. opšte mjere koje su usmjerene na integrisanje politike zaštite vazduha u ostale sektorske politike predviđeno je tokom čitavog četvorogodišnjeg perioda pokrivenog Akcionim planom. U *Tabeli 1.* i na *Grafiku 1.* prikazan je stepen realizacije mjera.

Tabela 1: Pregled realizacije mjera u periodu 2013-2016.

godina	Mjere				
	planirane	realizovane	djelimično realizovane	nerealizovane mjere	odustalo se od realizacije
2013	13	12	0	0	1
2014	10	8	1	0	1
2015	9	7	1	0	1
2016	11	4	2	4	1
2013-2016	9	9	0	0	0
Ukupno	52	40	4	4	4

U periodu 2013-2016. **u potpunosti je realizovano 40 mjera**, realizacija **4 mjere je u toku** i nastaviće se tokom sljedećeg četvorogodišnjeg perioda. Takođe, tokom narednog perioda realizovaće se **4 mjere** čija realizacija nije mogla početi tokom proteklog perioda. Od sprovođenja **4 mjere** odustalo se zbog znatno izmjenjenih okolnosti koje su učinile da planirane mjere ne mogu biti sprovedene u predviđenom roku realizacije (obrazloženje je dato u daljem tekstu).

Grafik 1-Pregled realizacije mjera u periodu 2013-2016.

Pored kvantitativne analize realizacije broja mjera, ovaj izvještaj sadrži i detaljne informacije o realizaciji mjera tokom četvorogodišnjeg perioda 2013-2016.

1. Pregled mjera planiranih za realizaciju u periodu 2013.-2016.

1.1 Planirane mjere

U procesu kreiranja Strategije izvršena je opsežna analiza stanja kvaliteta vazduha u Crnoj Gori, uz prepoznavanje karakterističnih trendova i utvrđivanje glavnih izvora zagađenja, čime su definisana pitanja i problemi koje treba riješiti. Na osnovu toga identifikovane su 4 grupe mjera:

- 1) **Horizontalne mjere** koje se ne bave određenim konkretnim problemom kvaliteta vazduha, već se tiču unaprijeđenja pravnog i institucionalnog okvira, izgradnje kapaciteta za upravljanje kvalitetom vazduha, poboljšanja mehanizama za sprovođenje mjera i integrisanja politike kvaliteta vazduha u druge sektorske politike.
- 2) **Preventivne mjere** kojima se ukazuje na neophodnost primjene principa održivog razvoja u oblasti: prostornog planiranja, razvoja industrije, saobraćaja, poljoprivrede i sl, promocijom čistih tehnologija i zdravijih stilova života, podizanjem javne svijesti i organizovanjem promotivnih aktivnosti s ciljem upoznavanja javnosti sa štetnim uticajima upotrebe određenih proizvoda i tehnoloških procesa.
- 3) **Mjere za smanjenje emisija zagađujućih materija** koje sadrže mjere vezane za različite probleme kvaliteta vazduha i različite tipove izvora zagađenja.

4) **Specifične mjere** koje se odnose na problematiku iz oblasti klimatskih promjena, jer za ovu oblast nije postojala posebna tematska strategija u periodu izrade ove Strategije.

Prilikom odabira mjera korišćeni su brojni ograničavajući i favorizujući faktori. Prednost je data mjerama koje su horizontalnog karaktera, koje su primjenjive na čitavoj teritoriji Crne Gore, za koje su dostupna sredstva i postojeći pravni/institucionalni okvir za sprovođenje mjera, kao i za koje postoji dokazana efikasnost primjene na međunarodnom nivou i, svakako, na one mjere usmjerene na rješavanje dugoročnih problema.

Pregled mjera je sljedeći:

- Planirano je 13 zakonodavnih mjera;
- 7 mjera odnosilo se na usvajanje dokumenata kao što su strategije, studije i izvještaji;
- 9 horizontalnih mjera odnosilo se na integrisanje politike zaštite vazduha u relevantne sektorske politike;
- 11 mjera odnosilo se na unaprijeđenje sistema praćenja i izvještavanja o kvalitetu vazduha;
- 3 mjere imale su za cilj podizanje svijesti javnosti;
- 9 mjera odnosilo se na posredno ili neposredno smanjenje emisija zagađujućih materija u vazduh.

Iako su mjere pažljivo planirane, izmjena određenih okolnosti nije se mogla u potpunosti predvidjeti, tako da se 4 mjere nisu mogle realizovati na planiran način.

1.2 Realizovane mjere

U proteklom četvorogodišnjem periodu, **potpuno je realizovano 40 mjera**.

Tabela 2: Realizovane mjere

	Mjere za unaprijeđenje zakonodavnog i strateškog okvira	
	Opis mjere	Indikator realizacije
1.	Donijeti propis o načinu vođenja inventara emisija zagađujućih materija i inventara GHG gasova	Pravilnik o popisu gasova i načinu izrade inventara emisije gasova sa efektom staklene bašte i razmjeni informacija ("Sl. list CG", br. 39/14)
2.	Donijeti propise o kontroli emisija isparljivih organskih jedinjenja koje potiču od skladištenja i pretakanja goriva i upotrebe boja i lakova	Pravilnik o tehničkim standardima zaštite vazduha od emisija isparljivih organskih jedinjenja koje nastaju skladištenjem, pretakanjem i distribucijom motornih benzina ("Sl. list CG", br. 07/14)
3.	Donijeti propis kojim se zabranjuje upotreba PCB u zatvorenim sistemima	Zakon o životnoj sredini ("Sl. list CG", br. 52/16)

4.	Donijeti propis kojim se zabranjuje povećan sadržaj teških metala (žive i kadmijuma) u baterijama i akumulatorima	Uredba o načinu i postupku osnivanja sistema preuzimanja, sakupljanja i obrade otpadnih baterija i akumulatora i rada tog sistema ("Sl. list CG", br.39/12 i 47/12)
5.	Donijeti propis kojim se zabranjuje izgradnja stambenih objekata i stanovanje u neposrednoj blizini industrijskih postrojenja	Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata ("Sl. list CG", br. 51/08, 40/10, 34/11, 47/11, 35/13, 39/13, 33/14)
6.	Izmijeniti Zakon o zaštiti vazduha u skladu sa preporukama o unaprijeđenju poslovnog ambijenta	Zakon o zaštiti vazduha (Sl. list Crne Gore", br. 25/10 i 43/15)
7.	Uspostaviti centar za validaciju podataka o kvalitetu vazduha u okviru AZŽS	Posmatrajući praksu, kako u Crnoj Gori, tako i u državama u okruženju, došlo se do zaključka da je validaciju podataka nužno obavljati što bliže izvoru podataka, tj. u akreditovanoj, ovlašćenoj laboratoriji koja u skladu sa svojom akreditacijom i ovlašćenjima mora da garantuje validnost podataka koje objavljuje. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vazduha ("Sl. list CG", br. 43/2015) ova nadležnost je precizno definisana članom 7, stav 2, kojim se propisuje da utvrđeni poslovi praćenja kvaliteta vazduha koje obavljaju Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju i Centar za ekotoksikološka ispitivanja obuhvataju prikupljanje podataka na mjernim mjestima, uzimanje uzoraka zagađujućih materija, vršenje laboratorijske analize uzoraka, validaciju, obradu i dostavljanje podataka Agenciji za zaštitu životne sredine.
8.	Uspostaviti odgovarajući pravni okvir u oblasti proizvodnje, prometa i kontrole biogoriva	Zakon o energetici ("Sl. list CG", br. 05/16)
9.	Definisati klimatsku politiku Crne Gore kroz odgovarajuće strateške dokumente	U septembru 2015. usvojena je Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine, sa namjeravanim nacionalnim doprinosom smanjenju emisija GHG u skladu sa Pariškim sporazumom. Crna Gora je tokom 2015. uputila Drugi izvještaj UNFCCC i pripremila Prvi dopunski dvogodišnji izvještaj.
10.	Unaprijediti pravni okvir za kontrolu kvaliteta brodskog goriva i smanjenje zagađenja vazduha sa plovniha objekata nakon potvrđivanja VI Protokola MARPOL	Nakon što je potvrđen Anex VI MARPOL Konvencije, nova Uredba o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla usvojena je na sjednici Vlade Crne Gore 16. II 2017.

	Konvencije	("Sl. list CG", br. 17/17)
11.	Unaprijediti pravni okvir i nadzor nad primjenom mineralnih đubriva, pesticida i biocida	Pravilnik o načelima dobre poljoprivredne prakse za primjenu sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG" br. 29/14); Pravilnik o načelima dobre poljoprivredne prakse za zaštitu bilja ("Sl. list CG" br. 45/14); Pravilnik o označavanju sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG" br. 46/14); Pravilnik o tipovima đubriva, uslovima za amonijum-nitratna đubriva visoke koncentracije azota, načinu označavanja i pakovanja đubriva ("Sl. list CG" br. 32/15); Pravilnik o načinu donošenja i sprovođenja mjera za sredstva za ishranu bilja koja predstavljaju rizik za zdravlje ljudi, životinja, bilja i životnu sredinu ("Sl. list CG" br. 35/15); Pravilnik o priznavanju registracije sredstava za zaštitu bilja ("Sl. list CG", br. 50/14); Pravilnik o upisu u registar sredstava za ishranu bilja ("Sl. list CG", br. 45/15); Pravilnik o načinu skladištenja i rukovanja amonijum-nitratnim đubrivima sa visokim sadržajem azota ("Sl. list CG", br. 45/15); Pravilnik o maksimalnom nivou rezidua sredstava za zaštitu bilja na ili u bilju, biljnim proizvodima, hrani ili hrani za životinje ("Sl. list CG", br. 21/15); Zakon o biocidnim proizvodima ("Sl. list CG", br. 54/16);
12.	Potpuno uskladiti pravni okvir sa relevantnim zakonodavstvom EU u oblasti kvaliteta vazduha	Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena sa Akcionim planom za period 2016-2020 usvojena je u julu 2016. godine. Ovom strategijom konstatuje se potpuna usklađenost sa ključnim pravnim aktima EU i predviđaju koraci daljeg usklađivanja sa propisima koje je EU nedavno usvojila ili je procedura njihovog donošenja u toku.
	Mjere za integrisanje politike kvaliteta vazduha u druge sektorske politike	
	Opis mjere	Indikator realizacije
13.	Pratiti sprovođenje Akcionog plana za implementaciju Protokola uz LRTAP Konvenciju	Izveštajima o sprovođenju Strategije obuhvaćene su aktivnosti vezane za implementaciju Protokola uz LRTAP Konvenciju.
14.	Pratiti sprovođenje Akcionog plana za implementaciju Stokholmske konvencije	Izveštajima o sprovođenju Strategije obuhvaćene su aktivnosti vezane za implementaciju Stokholmske konvencije

15.	Pratiti sprovođenje Plana za eliminaciju upotrebe HCFC supstanci	Izveštajima o sprovođenju Strategije obuhvaćene su aktivnosti vezane za implementaciju Plana za eliminaciju upotrebe HCFC supstanci. Imajući u vidu da je tokom 2015. donijeta Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine, u narednom periodu će se aktivnosti vezane za zaštitu ozonskog omotača pratiti kroz sprovođenje Te Strategije.
16.	Donijeti i pratiti sprovođenje planova kvaliteta vazduha u zonama gdje kvalitet vazduha nije u skladu sa propisanim standardima	Donijeta su 3 Plana kvaliteta vazduha, i to za: - Opštinu Pljevlja (2013.); - Opštinu Nikšić (2014.); i - Glavni grad Podgoricu (2015.). Izveštajima o sprovođenju Strategije obuhvaćene su aktivnosti vezane za sprovođenje ovih planova.
17.	Pratiti održivo upravljanje otpadom i promociju reciklaže otpada	Izveštajima o sprovođenju Strategije obuhvaćene su aktivnosti vezane za održivo upravljanje otpadom i promociju reciklaže otpada
18.	Pratiti primjenu mjera energetske efikasnosti u izgradnji objekata čime se smanjuje potražnja za toplotnom energijom	Izveštajima o sprovođenju Strategije obuhvaćene su aktivnosti vezane za primjenu mjera energetske efikasnosti
19.	Pratiti planiranje i održivo upravljanje saobraćajem, prostorom, šumama, prirodnim resursima i poljoprivrednim dobrima	Izveštajima o sprovođenju Strategije obuhvaćene su aktivnosti vezane za planiranje i održivo upravljanje saobraćajem, prostorom, šumama, prirodnim resursima i poljoprivrednim dobrima.
Mjere za unaprijeđenje sistema za praćenje kvaliteta vazduha		
	Opis mjere	Indikator realizacije
20.	Unaprijediti informacioni sistem tako da su podaci o kvalitetu vazduha dostupni u realnom vremenu kako bi se omogućilo izvještavanje u skladu sa propisanim zahtjevima	Agencija za zaštitu životne sredine povezala je uređaje na automatskim stanicama za praćenje kvaliteta vazduha sa centralnom bazom podataka koja omogućava izvještavanje o kvalitetu vazduha u realnom vremenu.
21.	Unaprijediti web stranicu AZŽS kako bi informacije o kvalitetu vazduha bile dostupne javnosti u skladu sa zahtjevima EU i domaćim propisima	Podaci o kvalitetu vazduha u realnom vremenu dostupni su građanima na web stranici Agencije za zaštitu životne sredine od februara 2014. godine : http://www.epa.org.me/vazduh/
22.	Upotpuniti program praćenja kvaliteta vazduha (preračun doprinosa lebdećih čestica iz prirodnih izvora)	Tokom 2013. godine održana je obuka za vršenje preračuna doprinosa lebdećih čestica iz prirodnih izvora, nakon čega je Zakonom o zaštiti vazduha ("Sl. list CG", br. 25/10 i 43/15) utvrđena nadležnost ZHMS za vršenje

		ovih poslova.
23.	Obezbijediti donatorska sredstva za Upotpunjavanje programa praćenja kvaliteta vazduha (analize taložnih materija, hemijski sastav lebdećih čestica na EMEP stanici i analiza žive) opremanjem laboratorije ZHMS	Sredstva u visini od €1,1 milion obezbjeđena su kroz IPA-u. Realizacija prve faze projekta IPA/2014/032-803.09/ME/AirQuality je u toku. Kroz drugu fazu projekta obezbjediće se oprema za analize taložnih materija, hemijski sastav lebdećih čestica na EMEP stanici i analizu žive.
24.	Obezbijediti donatorska sredstva za unaprijeđenje mreže za praćenje kvaliteta vazduha kroz nabavku dodatne opreme (uspostavljanje dodatne UB stanice, opremanje EMEP stanice, zamjena starih analizatora, itd.)	Sredstva u visini od €1,1 milion obezbjeđena su kroz IPA-u. Realizacija prve faze projekta IPA/2014/032- 803.09/ME/AirQuality je u toku. Kroz drugu fazu projekta obezbjediće se nabavka dodatne opreme (uspostavljanje dodatne UB stanice, opremanje EMEP stanice, zamjena starih analizatora, itd.)
25.	Obezbijediti kontrolu kvaliteta brodskih goriva u skladu sa Konvencijom MARPOL (Aneks VI)	Inspekcija pomorske sigurnosti vrši kontrolu kvaliteta brodskih goriva uvidom u brodske dnevnike i dokumentaciju o nabavci tečnih goriva u skladu s Konvencijom MARPOL, Aneks VI, dok će se analiza zapečaćenih uzoraka goriva ili uzorkovanje goriva za analizu na plovnom objektu vršiti uz pomoć akreditovane laboratorije u skladu sa novom Uredbom o graničnim vrijednostima sadržaja zagađujućih materija u tečnim gorivima naftnog porijekla kojom je prenesena nova Direktiva EU 2016/802 o smanjenju sadržaja sumpora u određenim tečnim gorivima.
	Mjere za smanjenje zagađenja vazduha	
	Opis mjere	Indikator realizacije
26.	Intenzivirati komunikaciju sa predstavnicima postrojenja koja su u obavezi da pribave integrisanu dozvolu u skladu sa Programom usklađivanja privrednih grana sa Zakonom o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja	Na osnovu intenzivne komunikacije sa operaterima postrojenja koji su u obavezi da pribave integrisanu dozvolu, koja se sastojala od brojnih sastanaka i upravnih radnji, u izvještajnom periodu je izmijenjen Zakon o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja, kojim je produžen rok za izdavanje integrisanih dozvola za postojeća postrojenja (1. I 2018.). Takođe, MORT je pripremio Informaciju o postrojenjima koja su u obavezi da pribave integrisanu dozvolu do 1. I 2018, na osnovu koje je Vlada Crne Gore donijela Zaključak br. 08-2879, od 17. XI 2016. kojim je zadužila Ministarstvo održivog razvoja i turizma da sagleda mogućnost propisivanja novog zakonskog rješenja vezanog za pribavljanje integrisanih dozvola, kao i da u procesu evropskih

		integracija zagovara mogućnost korišćenja tranzicionih rokova za ova postrojenja.
27.	Puštanje u rad nove elektrolučne peći koja ima ugrađen sistem za otprašivanje gasova u Željezari i konekcija stare peći na novi sistem	Kompanija Toš čelik je tokom 2013. pustila u pogon novu elektrolučnu peć u čeličani. Nova peć ima ugrađen sistem za otprašivanje gasova i isti je u funkciji. Konekcija stare peći na novi sistem nije izvršena jer se stara peć više neće koristiti u proizvodnom procesu. Na osnovu rezultata mjerenja koja su izvršena krajem jula 2013, postrojenje za otprašivanje je ispravno i emisije iz pogona čeličane su u okviru propisanih graničnih vrijednosti.
28.	Izvršiti remont filterskog postrojenja u TE "Pljevlja"	U Termoelektrani „Pljevlja“ je tokom redovnog remonta u ljetnjim mjesecima 2013. izvršen remont elektrostatičkog filtera za kontrolu emisija suspendovanih čestica (PM). Vrijednosti izmjerene nakon remonta filtera su u granicama koje su propisane Uredbom o graničnim vrijednostima emisija iz stacionarnih izvora („Sl. list CG“ br. 10/11).
29.	Donijeti konačnu odluku o načinu sanacije bazena crvenog mulja (KAP)	U okviru projekta „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“ za koji je Vlada sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj potpisala Ugovor o zajmu, a čiji cilj je remedijacija lokacija koje su kontaminirane istorijskim opasnim zagađenjem, obuhvaćeni su i baseni crvenog mulja. Stečajni postupak u KAP-u uveden je u decembru 2013. Baseni crvenog mulja prodati su u stečajnom postupku privatnom vlasniku, odnosno nisu ušli u stečajnu masu. U toku su konsultacije sa relevantnim subjektima oko investicionih planova sadašnjeg vlasnika u kontekstu korišćenja sredstava Ugovora o zajmu koja su rezervisana za sprovođenje sanacije basena crvenog mulja. Po završetku konsultacija, biće donijeta konačna odluka po ovom pitanju.
Preventivne mjere		
	Opis mjere	Indikator realizacije
30.	Podizanje svijesti javnosti o štetnom uticaju grijanja domaćinstava gorivom sa visokim stepenom sadržaja zagađujućih materija	Tokom 2013. u Pljevljima je sprovedena aktivnost "Nedjelja čišćenja dimnjaka" u okviru "Evropske zelene nedjelje". Tokom akcije dijeljen je promotivni materijal. Opština Pljevlja je nastavila sa sličnim aktivnostima, a tokom sezone grijanja 2015/2016 i 2016/2017 Opština Pljevlja je vršila distribuciju ekološki prihvatljivijih

		goriva (briketi i peleti) zainteresovanim pljevaljskim domaćinstvima po subvencionisanim cijenama. U akciju se uključilo preko 1600 domaćinstava.
31.	Podizanje svijesti javnosti o dobitima aktivnog prevoza, telecommuting-a, dijeljenju prevoza i unaprijeđenju javnog prevoza	U novembru 2015. Podgorica je dobila prvu uređenu biciklističku stazu. Izgradnja ove staze je dio projekta kojim je planirano 5 biciklističkih koridora. Realizovan je koridor 3-na trasi od Kraljevog parka, preko Bulevara Sv. Petra Cetinskog i Bulevara Mihaila Lalića, do raskrsnice sa ulicom Vlada Četkovića u Tološima i dio koridora 1 koji vodi od brda Gorica do ukrštanja ulice Kralja Nikole i buleva Srđana Aleksića. Nastavak radova na koridoru 1 je započet, a planirano je da se u narednom periodu urede i 3 preostala koridora.
32.	Izraditi studije o uticaju zagađenja vazduha na zdravlje ljudi na lokalnom nivou	Svjetska zdravstvena oragnizacija je u saradnji sa MORT, AZŽS, Ministarstvom zdravlja, Institutom za javno zdravlje i Centrom za ekotoksikološka ispitivanja 2016. godine izradila Studiju o uticaju zagađenja vazduha na zdravlje u Crnoj Gori. Autor studije je Dr Michal Krzyzanowski, ekspert SZO.
33.	Inicirati "ozelenjavanje" javnih nabavki i izradu "zelenog" poreskog paketa	Pravilnik o metodologiji za utvrđivanje stepena energetske efikasnosti u postupku javne nabavke ("Sl.list CG", br. 9/16)
34.	Pokrenuti inicijativu za unaprijeđenje sistema javnog prevoza u urbanim sredinama	Vlada Crne Gore je Zaključkom od 20.11.2014. zadužila Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo finansija da u okviru svojih nadležnosti, u budućem periodu, predlože Vladi podsticajne mjere u cilju motivisanja privrede i građana za nabavku vozila koja će u manjoj mjeri zagađivati životnu sredinu.
35.	Podizanje svijesti javnosti o povoljnostima korišćenja komposta u domaćinstvima i gazdinstvima	U okviru realizacije projekta „Održivo upravljanje zelenim otpadom-kompostiranje“, Eko centar „Delfin“ u saradnji sa OSCE Misijom u Crnoj Gori sproveo je program edukacije u preko 30 osnovnih škola u Crnoj Gori. Osim edukativnog programa škole su u trajno vlasništvo dobile kompostere kapaciteta 600 litara, uz obavezu da u njima sprovode procese kompostiranja.
Mjere za praćenje i izvještavanje o sprovođenju strategije		

	Opis mjere	Indikator realizacije
36.	Izraditi Izvještaj o realizaciji mjera iz akcionog plana za 2013. godinu i dostaviti ga Vladi na usvajanje	Prvi izvještaj o sprovođenju Strategije Vlada je usvojila 18. 12. 2013.
37.	Izraditi Izvještaj o realizaciji mjera iz akcionog plana za 2014. godinu i dostaviti ga Vladi na usvajanje	Drugi izvještaj o sprovođenju Strategije Vlada je usvojila 18. 12. 2014.
38.	Izraditi Izvještaj o realizaciji mjera iz akcionog plana za 2015. godinu i dostaviti ga Vladi na usvajanje	Treći izvještaj o sprovođenju Strategije Vlada je usvojila 10.03.2016.
39.	Izraditi Izvještaj o realizaciji mjera iz akcionog plana za 2016. godinu i dostaviti ga Vladi na usvajanje	Ovo je Četvrti izvještaj o sprovođenju Strategije, koji obuhvata prethodni četvorogodišnji period i Akcioni plan za period 2017-2020.
40.	Usvojiti novi Akcioni plan za period 2017-2020	Ovo je Četvrti izvještaj o sprovođenju Strategije, koji obuhvata prethodni četvorogodišnji period i Akcioni plan za period 2017-2020.

1.3 Mjere čija je realizacija u toku

Djelimično realizovane mjere, odnosno mjere čija je realizacija u toku, prenijeće se u Akcioni plan za period 2017-2020.

Tabela 3: Mjere čija je realizacija u toku

	Opis mjere	Indikator realizacije
1.	Ostvariti punu primjenu Zakona o integrisanom spriječavanju i kontroli zagađivanja u odnosu na postojeća postrojenja koja su obavezna da pribave integrisanu dozvolu	Realizacija ove mjere je u toku. Do kraja 2016, operateri svih postrojenja koji su obavezni da pribave integrisanu dozvolu predali su zahtjeve AZŽS, a broj do sada izdatih integrisanih dozvola dostupan je na sajtu AZŽS. http://www.epa.org.me/index.php/dokumenti/izdate-dozvole
2.	Unaprijediti mrežu za praćenje kvaliteta vazduha kroz repozicioniranje mjernih mjesta gdje je to potrebno	Mjerno mjesto u urbanoj zoni Pljevalja je izmješteno 5. XII 2016. U toku je tenderska procedura za izbor konsultantske kuće koja će izraditi izvještaj o reviziji mreže za praćenje kvaliteta vazduha u okviru projekta IPA/2014/032-803.09/ME/AirQuality
3.	Izraditi studije o uticaju industrijskih postrojenja na kvalitet vazduha na lokalnom nivou	Procjena uticaja industrijskih postrojenja na kvalitet vazduha na lokalnom nivou izrađena je za opštinu Pljevlja kroz Plan kvaliteta vazduha, dok je za ostala velika postrojenja neophodno sačekati završetak procesa pribavljanja integrisanih dozvola kojim će se utvrditi način funkcionisanja, kapaciteti proizvodnje, visina ulaganja i mjere zaštite životne sredine.

4.	Ostvariti punu transpoziciju Direktive o maksimalnim nacionalnim emisijama i punopravno članstvo Crne Gore u Protokolu o suzbijanju eutrofikacije, acidifikacije i prizemnog ozona	Ostvarena je puna transpozicija važeće Direktive o maksimalnim nacionalnim emisijama. Međutim zbog donošenja nove Direktive tokom 2016, kao i izmjena Protokola o suzbijanju eutrofikacije, acidifikacije i prizemnog ozona, neophodno je nastaviti sa daljim usklađivanjem do sticanja punopravnog članstva.
----	--	---

Takođe, sljedeće mjere koje su planirane u prethodnom četvorogodišnjem periodu, ali je njihova realizacija odložena biće prenesene u Akcioni plan za period 2017-2020.

Tabela 4: Mjere čija je realizacija odložena za period 2017-2020

	Opis mjere	Razlozi za odlaganje
1.	Izmjene Uredbe o graničnim vrijednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora u skladu sa zahtjevima Atinskog sporazuma	Mjera nije realizovana u proteklom periodu zbog očekivanih izmjena Atinskog sporazuma koje su finalizovane 14. X 2016.
2.	Izmjene Zakona o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja u skladu sa novom IED Direktivom	U skladu sa Nacionalnom strategijom za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena sa Akcionim planom za period 2016-2020, za punu transpoziciju IED Direktive predviđen je rok od dvije godine (do kraja 2018. godine)
3.	Obučiti osoblje ZHMS i akreditovati laboratoriju za sprovođenje EMEP programa	Projekat IPA/2014/032-803.09/ME/AirQuality kasni sa realizacijom zbog administrativnih procedura, i počeo je sa malim zakašnjenjem. Obuka zaposlenih iz ZHMS i akreditacija laboratorije obaviće se nakon nabavke opreme predviđene projektom. Neophodno je renovirati laboratoriju ZHMS kako bi zadovoljila uslove akreditacije.
4.	Sanacija deponije pepela TE "Pljevlja"	U okviru projekta „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“ za koji je Vlada sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj potpisala Ugovor o zajmu, a čiji cilj je remedijacija lokacija koje su kontaminirane istorijskim opasnim zagađenjem, obuhvaćena je i deponija pepela TE "Pljevlja". Uslov za početak aktivnosti na lokaciji deponije pepela i šljake „Maljevac“ je potpisivanje podkreditnog Ugovora između EPCG (kao operatera TE Pljevlja) i Ministarstva finansija, na osnovu Zaključaka Vlade od 04. IX 2014, a koji će definisati obveznika vraćanja sredstava,

		uslove korišćenja sredstava, implementaciju projekta, kao i obaveze održavanja lokacije. Paralelno, EPCG bi u prvoj polovini 2017. trebalo da raspiše tender za izradu Glavnog projekta postepene remedijacije deponije „Maljevac“. Glavni projekat biće urađen shodno novom konceptu remedijacije koji je pripremila EPCG vezano za nastavak eksploatacije deponije Maljevac tokom preostalog vijeka trajanja bloka I TE Pljevlja u skladu sa DPP TE Pljevlja koji je Vlada usvojila u maju 2016. i koji podrazumijeva nastavak odlaganja (kasetni sistem) na deponiji Maljevac uz faznu rekultivaciju kaseti, sve do konačne remedijacije ove lokacije, uz puno poštovanje ekoloških i standarda bezbjednosti i kvaliteta života. Pored izrade Glavnog projekta, EPCG će tokom 2017. izraditi i ostalu potrebnu dokumentaciju (Procjena uticaja na životnu sredinu i društvo, Plan upravljanja životnom sredinom i Plan eksproprijacije vlasnika nepokretnosti).
--	--	---

1.4 Mjere od čije se realizacije odustalo

Krajem 2012. i početkom 2013. kada je finalizovana Strategija važeća domaća i međunarodna legislativa nalagala je rekonstrukciju Termoelektrane Pljevlja I koja predstavlja jedino postojenje sa velikim ložištem u Crnoj Gori (preko 50 MW). Naime, tadašnji Zakon o integrisanoj kontroli i spriječavanju zagađivanja zahtijevao je pribavljanje integrisane dozvole za postojeća postrojenja do 1.januara 2015. godine, a evropska Direktiva o velikim ložištima na čiju se implementaciju Crna Gora obavezala potpisivanjem Atinskog sporazuma o energetskeoj zajednici bila je još na snazi.

U međuvremenu, na međunarodnom nivou je uočeno da su u zemljama u tranziciji za implementaciju Direktive o velikim ložištima potrebna ogromna ulaganja i Energetska zajednica odlučila je da zemljama članicama omogući određene derogativne mehanizme kako bi se period za postizanje pune implementacije produžio do kraja 2023. godine. U oktobru 2016. godine, Evropska energetska zajednica je Odlukom 2016/19/MC-ENC omogućila velikom broju postrojenja iz regiona, uključujući i TE Pljevlja I da ne primjenjuju granične vrijednosti emisija propisane Direktivom o velikim ložištima, ukoliko se obavežu da će u periodu od 1. I 2018. do 31. XII 2023. raditi ukupno 20.000 radnih sati. Zemljama članicama koje u svojim energetskeim sistemima imaju više postrojenja sa velikim ložištima omogućeno je da koriste i druge derogativne mehanizme kojima se do postizanja graničnih vrijednosti dolazi postepeno, posmatrajući sva ta postrojenja zbirno.

Takođe, u julu 2015. donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o integrisanoj kontroli i spriječavanju zagađivanja kojim je rok za pribavljanje

integrirane dozvole produžen do 1. I 2018. To je prouzrokovalo odlaganje rekonstrukcije Termoelektrane Pljevlja I, kao i vezivanje projekta toplifikacije opštine Pljevlja za izgradnju novog bloka Termoelektrane Pljevlja. Gore opisana situacija dovela je do odustajanja od realizacije dvije mjere iz Akcionog plana za period 2013-2016, i to:

Tabela 5: Mjere od čije se realizacije odustalo (1)

opis mjere	rok	nosilac
Planirati sredstva za garancije u Zakonu o budžetu za 2014, u okviru kreditnih aranžmana koji će postati efektivni u 2014. godini, u zavisnosti od stanja javnih finansija, za projekat toplifikacije opštine Pljevlja	2013	Vlada CG
Ugradnja sistema za odsumporavanje (mokri postupak) u TE "Pljevlja"	2016	EPCG/ "TE Pljevlja"

Svakako je važno napomenuti da odustajanje od sprovođenja ovih mjera onako kako su formulisane u Akcionom planu za period 2013-2016. nipošto ne znači da se na njima nije radilo u drugom kontekstu. Što se tiče projekta toplifikacije Pljevalja ona se vezuje za izgradnju II bloka Termoelektrane Pljevlja za koju je krajem 2016. potpisan Ugovor o izgradnji. Projekat toplifikacije je sastavni dio projektne dokumentacije i sadrži izgradnju radnog izvora toplotne energije snage 75 MWth (koji može pokriti cjelokupnu teritoriju grada), rezervni izvor toplotne energije snage 40 MW, kao i izvod do granice područja TE prema gradu.

Takođe, Opština Pljevlja intenzivirala je aktivnosti na sanaciji postojeće mreže toplovoda, kao i izmještanju glavne gradske kotlarnice iz centra grada, izgradnjom nove mini toplane. Tender za izbor izvođača radova na izgradnji mini toplane, opština Pljevlja je poništila, zbog neispravnosti pristiglih ponuda. Imajući u vidu da u zimskom periodu kotlarnica u Skerlićevoj ulici potroši i do 5t uglja dnevno i da radi bez ikakvih uređaja za spriječavanje zagađenja vazduha, izgradnja modernog postrojenja koje će biti izgrađeno na trasi toplovoda i van urbanog jezgra znatno će doprinijeti poboljšanju kvaliteta vazduha u Pljevljima.

Što se tiče ugradnje sistema za odsumporavanje u postojećem bloku Termoelektrane, ono će biti neophodno jedino ukoliko se EPCG odluči na revitalizaciju prvog bloka nakon isteka 20.000 radnih sati bez poštovanja graničnih vrijednosti zagađujućih materija u vazduh, koliko je dozvoljeno Odlukom 2016/19/MC-ENC Evropske energetske zajednice.

Tabela 6: Mjere od čije se realizacije odustalo (2)

opis mjere	rok	nosilac
Inicirati akreditaciju laboratorije za vršenje kalibracije i popravke mjernih instrumenata radi postizanja bolje vremenske pokrivenosti podacima	2014	AŽŽS, MORT, Vlada CG

Obučiti osoblje AZŽS za mapiranje i izračunavanje kritičnih opterećenja vezanih za eutrofikaciju, odnosno acidifikaciju (u skladu sa NEC Direktivom)	2015	AZŽS
--	------	------

Kalibracija mjernih instrumenata za praćenje kvaliteta vazduha i dalje se vrši van granica Crne Gore. Međutim od otvaranja nacionalne laboratorije za kalibraciju odustalo se, jer su izvršene analize pokazale da bi ona bila tržišno nerentabilna, kada se posmatra obim ulaganja u neophodnu opremu za osnivanje laboratorije i obim poslova koje bi laboratorija mogla obavljati za tržišnu naknadu.

Nakon dužeg perioda revizije, Direktiva 2001/81/EC o maksimalnim nacionalnim emisijama zamijenjena je novom Direktivom 2016/2284/EU o smanjenju nacionalnih emisija određenih zagađujućih materija, koja je stupila na snagu 31. XII 2016. Nova Direktiva ne predviđa obavezu mapiranja i izračunavanja kritičnih opterećenja vezanih za eutrofikaciju, odnosno acidifikaciju, već se ono pominje samo kao jedan od indikatora koji se opcionalno može koristiti za prikazivanje uticaja na biodiverzitet u sezoni vegetacije. U skladu sa zahtjevima nove Direktive, od sprovođenja konkretne aktivnosti, odnosno mapiranja i izračunavanja kritičnih opterećenja vezanih za eutrofikaciju, odnosno acidifikaciju, se odustalo.

2. Ocjena stepena realizacije Akcionog plana za period 2013-2016.

Uprkos ambicioznosti Akcionog plana za protekli četvorogodišnji period, stepen realizacije pokazuje dobre rezultate, koji se mogu sumirati kroz prikaz mjera po grupama u zavisnosti od ciljeva koji su postignuti njihovom realizacijom.

2.1 Unaprijeđenje zakonodavnog i strateškog okvira

Cilj ove grupe mjera je prevashodno bio potpuno usklađivanje pravnog okvira u oblasti kvaliteta vazduha sa pravnom tekovinom EU. Tokom posmatranog perioda (2013-2016. godina) donijeti su brojni propisi kojima se ova oblast dodatno unaprijeđuje:

- Pravilnik o bližem načinu i potrebnoj dokumentaciji za izdavanje dozvole o dozvoljenim emisijama zagađujućih materija u vazduh ("Sl. list Crne Gore", br. 25/13)
- Pravilnik o načinu i postupku mjerenja emisija iz stacionarnih izvora ("Sl. list Crne Gore", br. 39/13)
- Pravilnik o tehničkim standardima zaštite vazduha od emisija isparljivih organskih jedinjenja koje nastaju skladištenjem, pretakanjem i distribucijom motornih benzina ("Sl. list Crne Gore", br. 07/14)
- Pravilnik o popisu gasova i načinu izrade inventara emisije gasova sa efektom staklene bašte i razmjeni informacija ("Sl. list Crne Gore", br. 39/14)

- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vazduha ("Službeni list CG", br. 43/15)
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu i uslovima praćenja kvaliteta vazduha ('Sl. list Crne Gore', 32/16)

Pored ovih propisa, dodatna zaštita vazduha obezbijedena je donošenjem propisa koji se tiču upotrebe određenih hemikalija, boja i lakova, pesticida i sredstava za ishranu bilja, biocidnih proizvoda, goriva i dr.

Pravni okvir Crne Gore u oblasti kvaliteta vazduha u potpunosti je usklađen sa regulativom koja je u EU bila na snazi 2013. Međutim, proces usklađivanja sa pravom EU predstavlja tzv. „pokretnu metu“. Tokom proteklog perioda, legislativa EU u oblasti kvaliteta vazduha, takođe, je unapređivana. Donijeto je nekoliko važnih pravnih akata:

- Direktiva 2014/99/EU kojom se, u skladu sa tehničkim progresom, mijenja Direktiva 2009/126/EC o drugoj fazi sakupljanja benzinskih para tokom punjenja motornih vozila na benzinskim stanicama;
- Direktiva (EU) 2015/1480 kojom se mijenjaju Direktiva 2004/107/EC i Direktiva 2008/50/EC u pogledu referentnih metoda, validacije podataka i lokacija mjernih stanica za praćenje kvaliteta vazduha;
- Direktiva (EU) 2015/2193 o ograničavanju emisija određenih zagađujućih materija iz ložišta kapaciteta od 1-50MW;
- Direktiva (EU) 2016/802 o smanjenju sadržaja sumpora u određenim tečnim gorivima naftnog porijekla;
- Implementaciona odluka Komisije (EU) 2015/253 o utvrđivanju pravila uzorkovanja i izvještavanja o sadržaju sumpora u brodskim gorivima; i
- Direktiva o smanjenju nacionalnih emisija određenih zagađujućih materija (EU) 2016/2284.

Proces harmonizacije sa Direktivom (EU) 2015/1480, Direktivom (EU) 2016/802 i Implementacionom odlukom Komisije (EU) 2015/253 već je otpočeo, tako da Crna Gora ide u korak sa zemljama članicama EU u pogledu prilagođavanja pravnog okvira novim aktima u ovoj oblasti.

U Izvještaju o napretku Crne Gore u procesu pridruživanja EU za 2016. godinu, Evropska komisija konstatuje napredak vezan za pravni i strateški okvir u ovoj oblasti. Vlada je 2016. godine donijela i Nacionalnu strategiju za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena sa Akcionim planom 2016.-2020. Ovim dokumentom planiraju se naredni koraci u usklađivanju zakonodavnog okvira sa EU u periodu 2016-2020.

Nakon donošenja Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha 2013. godine, za zone kvaliteta vazduha u kojima su zabilježena prekoračenja graničnih vrijednosti koncentracija zagađujućih materija u vazduhu doneseni su Planovi kvaliteta vazduha i to za:

- Opštinu Pljevlja (2013);
- Opštinu Nikšić (2014); i
- Glavni grad Podgorica (2015).

Ove Planove su u skladu sa Zakonom o zaštiti vazduha izradili Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Agencija za zaštitu životne sredine u saradnji sa službama navedenih opština i Glavnog grada.

Strateški okvir je dalje neophodno dopuniti Nacionalnim planom za smanjenje emisija acidifikujućih i eutrofikujućih supstanci i prizemnog ozona, kao i drugih zagađujućih materija obuhvaćenih novom Direktivom o maksimalnim nacionalnim emisijama.

Takođe, u skladu s mjerama definisanim Akcionim planom, u septembru 2015. uspostavljen je strateški okvir u oblasti klimatskih promjena, kroz donošenje Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine i utvrđivanje namjeravanog nacionalnog doprinosa smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte u skladu sa Pariškim sporazumom (INDC).

Glavni grad je u maju 2016. usvojio Strategiju adaptacije na klimatske promjene sa Akcionim planom, na osnovu kojeg su već sprovedene određene edukativne aktivnosti kroz organizaciju javnih tribina. Akcioni plan predviđa organizovanje 2 konkursa za odabir arhitektonskih rješenja za ozelenjavanje velikih betonskih površina na 2 lokacije u gradu.

2.2 Integrisanje politike kvaliteta vazduha u relevantne sektorske politike

Uspostavljanje strateškog okvira u oblasti kvaliteta vazduha vrlo se pozitivno odrazilo na integrisanje opšte politike zaštite životne sredine u relevantne sektorske politike. Tokom proteklog četvorogodišnjeg perioda pažnja je bila usmjerena na praćenje sljedećih dokumenata i sektorskih politika:

- Akcioni plan za implementaciju Protokola uz LRTAP Konvenciju;
- Akcioni plan za implementaciju Stokholmske konvencije;
- Plan za eliminaciju upotrebe HCFC supstanci;
- Planovi kvaliteta vazduha;
- održivo upravljanje otpadom;
- mjere energetske efikasnosti;
- planiranje i održivo upravljanje saobraćajem, prostorom, šumama, prirodnim resursima.

U narednom periodu planiraće se potvrđivanje inoviranih Protokola uz LRTAP Konvenciju, dok će se implementacija Plana za eliminaciju upotrebe HCFC supstanci pratiti u okviru uspostavljenog strateškog okvira za klimatske promjene. Takođe, realizaciji mjera iz Planova kvaliteta vazduha biće posvećena posebna pažnja. Dalja sinergija sa Akcionim planovima energetske efikasnosti je, takođe, od velike važnosti

radi postizanja smanjenja potreba za energijom, naročito kada je u pitanju grijanje domaćinstava.

Ministarstvo ekonomije je u prethodnom periodu donijelo 6 pravilnika kojima se uređuje označavanje energetske efikasnosti pojedinih grupa proizvoda koji utiču na potrošnju energije. Planiran je nastavak donošenja pravilnika za druge grupe proizvoda tokom perioda 2017-2019.

U ovom kontekstu potrebno je naglasiti kontinuiranu aktivnost Glavnog grada koji od 2014. organizuje višednevnu manifestaciju Energetski dani Podgorice. Manifestacija obuhvata izradu i distribuciju edukativno-promotivnog materijala na temu energetske efikasnosti i klimatskih promjena, održavanje prezentacija, konferencija, sajмова i radionica, direktnu komunikaciju sa građanima i učešće predstavnika relevantnih institucija, firmi i nevladinog sektora. Takođe, u okviru ove manifestacije organizovane su biciklističke ture sa ciljem popularizacije alternativnih vidova prevoza.

Tokom 2016. donesena je inovirana Nacionalna strategija održivog razvoja koja u velikoj mjeri integriše politiku zaštite vazduha kroz prepoznate globalne ciljeve održivog razvoja. Novih 17 ciljeva održivog razvoja podrazumijevaju podciljeve koji između ostalog uključuju:

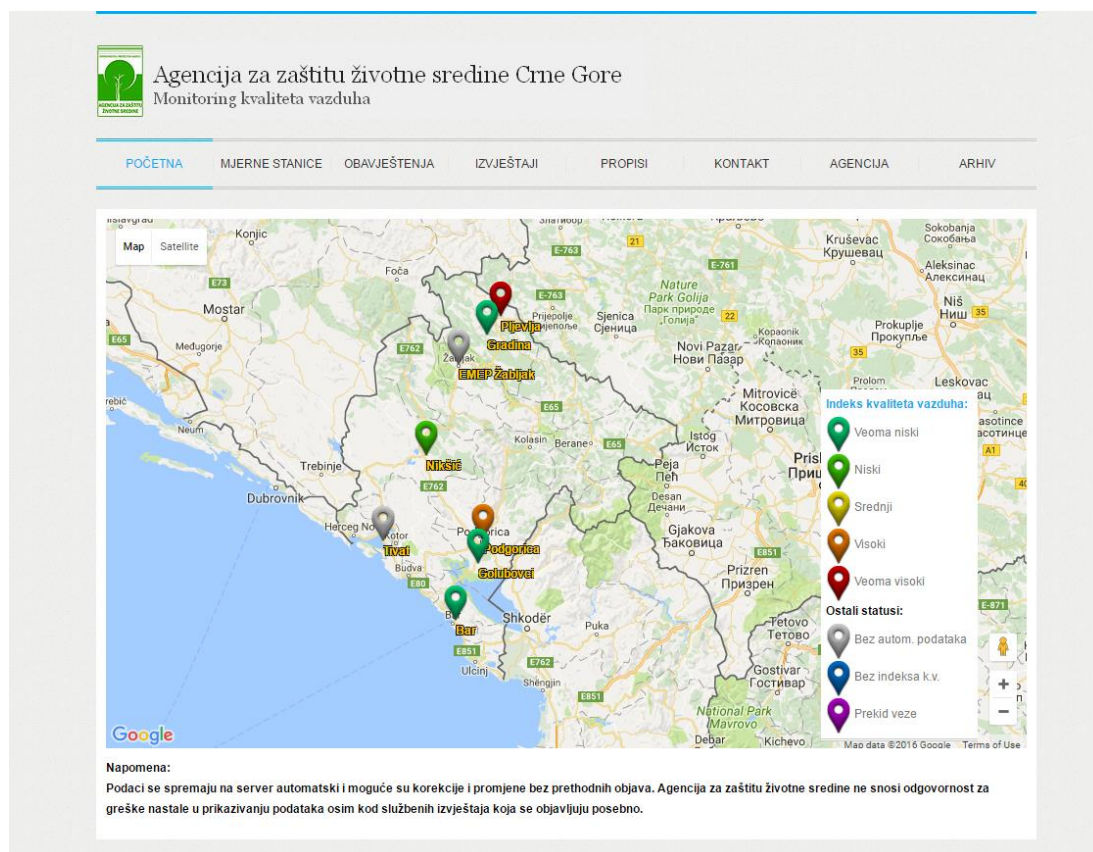
- značajno smanjiti broj umrlih i obolelih uslijed zagađenja vazduha vode i tla i upotrebe opasnih hemikalija do 2030. godine (podcilj 3.9)
- udvostručiti energetske efikasnosti na globalnom nivou do 2030. godine (podcilj 7.3)
- unaprijediti infrastrukturu i održivost industrije kroz povećanje efikasnosti korišćenja resursa i usvajanje čistih, ekoloških tehnologija i industrijskih procesa do 2030. godine (podcilj 9.4)
- obezbjediti pristup dostupnom, priuštivom i održivom saobraćaju za sve do 2030. godine, kroz unaprijeđenje bezbjednosti na putevima i povećanu upotrebu javnog prevoza, naročito imajući u vidu potrebe osjetljivih grupa (podcilj 11.2)
- smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu, vodeći posebno računa o kvalitetu vazduha i upravljanju otpadom do 2030 (podcilj 11.6)
- do 2030. godine postići adekvatno upravljanje hemikalijama i otpadom, smanjujući njihovo ispuštanje u vazduh, vode i tlo da bi se minimizirali negativni efekti na zdravlje ljudi i životnu sredinu (podcilj 12.4)
- do 2020. godine, promovisati održivo upravljanje šumama, značajno povećati pošumljavanje i obnavljanje šuma (podcilj 15.2)

U narednom periodu potrebno je intenzivirati korišćenje dostupnih podataka o kvalitetu vazduha, kao i analize utvrđene Strategijom i Planovima kvaliteta vazduha u procesu izrade planskih i strateških dokumenata i Elaboratima procjene uticaja na životnu sredinu. Takođe, neophodno je integrisati ciljeve zaštite vazduha u zdravstvenu politiku i osnažiti zdravstvenu statistiku.

2.3 Unaprijeđenje sistema za praćenje kvaliteta vazduha

Sistem praćenja kvaliteta vazduha znatno je unaprijeđen u proteklom periodu. Od februara 2014, na stranici Agencije za zaštitu životne sredine dostupni su podaci o kvalitetu vazduha u realnom vremenu. Tokom decembra 2016. stranica je dodatno unaprijeđena preliminarnom verzijom indeksa kvaliteta vazduha koji građanima nudi jednostavniju informaciju o kvalitetu vazduha prikazanu spektrom boja od zelene do crvene, gdje zelena boja označava dobar kvalitet vazduha, dok se intenzivnom crvenom bojom označavaju povećane koncentracije zagađujućih materija.

Slika 1: <http://www.epa.org.me/vazduh/>

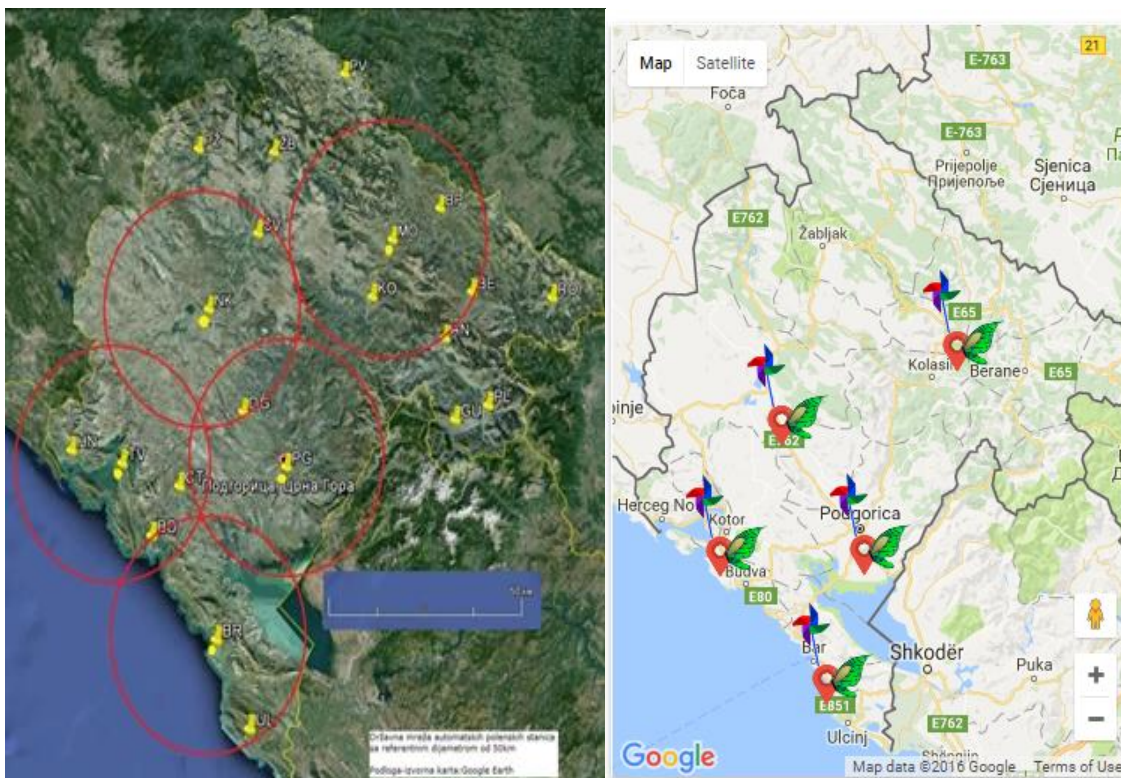
Evropska komisija radi na uspostavljanju evropskog indeksa kvaliteta vazduha koji će, kada bude finalizovan biti preuzet u crnogorski sistem praćenja kvaliteta vazduha da bi informacije o kvalitetu vazduha koje se pružaju široj javnosti bile uporedive na evropskom nivou.

U skladu sa mjerama predviđenim Strategijom, organizovana je obuka za zaposlene u ZHMS i AZŽS za izračunavanje prirodnog doprinosa zagađenju vazduha.

Mreža za praćenje kvaliteta vazduha dopunjena je sa 5 stanica za praćenje alergnog polena. Mjerne stanice postavljene su u: Tivtu, Nikšiću, Podgorici, Mojkovcu i Baru (mreža je prikazana na slici 2). Na internet stranici Agencije za zaštitu životne sredine

(<http://polenmontenegro.wixsite.com/polenepa>) dostupne su informacije o koncentracijama polena i polenskom kalendaru, kao i prognostički meteogrami koji prikazuju širenje alergnog polena.

Slika 2: Mreža polenskih stanica sa meteogramom

Na osnovu mjera predviđenih Strategijom iz pretpristupne IPA-e (IPA/2014/032-803.09/ME/AirQuality) obezbijeđen je €1,1 milion za unaprijeđenje mreže za praćenje kvaliteta vazduha. Sadašnja mreža koja ima 7 automatskih stanica za praćenje kvaliteta vazduha biće proširena sa još 3 stanice, tako da će ih ukupno biti 10, uključujući i EMEP stanicu za praćenje prekograničnog zagađenja vazduha.

Kroz navedeni projekat obezbijeđena je tehnička pomoć za prvu reviziju državne mreže za praćenje kvaliteta vazduha koju je u skladu sa evropskim i domaćim propisima neophodno vršiti na svakih pet godina. Revizija mreže je već započeta izmještanjem mjernog mjesta u urbanoj zoni Pljevalja da bi se neutralisao direktni uticaj glavne gradske kotlarnice u čijoj se neposrednoj blizini nalazilo mjerno mjesto. U toku je tenderska procedura za izbor konsultantske kuće koja će na osnovu dostupnih podataka i obilaska terena preporučiti lokacije za nova mjerna mjesta u sklopu državne mreže za praćenje kvaliteta vazduha, i gdje je to potrebno, izmještanje postojećih da bi se na najbolji mogući način pratili svi zahtjevani parametri. Projektom će se, takođe, obezbijediti dodatna i rezervna analitička oprema za postojeća mjerna mjesta, kao i laboratorijska oprema za ispitivanje prekograničnog uticaja zagađenja vazduha.

Od 2014. godine na teritoriji Glavnog grada, pored kontinuiranog mjerenja na mjernom mjestu u sklopu državne mreže, vrše se indikativna mjerenja koncentracije zagađujućih materija na nekoliko lokacija u gradu, putem mobilne stanice. Pored lokacija koje su pod direktnim uticajem saobraćaja, od 2016. u skladu sa ekspertskim preporukama iz Plana kvaliteta vazduha za Glavni grad odabrana je lokacija na kojoj se prati uticaj grijanja domaćinstava na kvalitet vazduha.

2.4 Smanjenje zagađenja vazduha

U četvorogodišnjem periodu sprovođenja Strategije jedan od akcenata je stavljen na uspostavljanje pravnog i strateškog okvira i unaprijeđenje sistema za praćenje kvaliteta vazduha da bi se na osnovu pouzdanih i međunarodno uporedivih podataka moglo pristupiti daljem kreiranju politike sa ciljem smanjenja zagađenja vazduha. Stoga je segment mjera namijenjen direktnom smanjenju zagađenja vazduha u fokusu imao već prepoznate zagađivače kao što su velika industrijska postrojenja koja u narednom periodu moraju uložiti dodatne napore vezane za smanjenje zagađenja. U proteklom periodu realizovane su 2 ključne mjere vezane za spriječavanje industrijskog zagađenja:

- U TE Pljevlja 2013. godine izvršen je remont elektro-filterskog postrojenja kojim su emisije suspendovanih čestica iz dimnjaka TE „Pljevlja“ dovedene u granice dozvoljenih vrijednosti.
- U Željezari Nikšić izvršeno je puštanje u rad nove elektrolučne peći sa sistemom za otprašivanje izduvnih gasova, čime je, takođe, smanjen uticaj ovog industrijskog postrojenja na kvalitet vazduha.

Postojeća industrijska postrojenja u obavezi su da u narednom periodu unaprijede svoje tehnološke procese kako bi u skladu sa Zakonom o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja životne sredine pribavila integrisanu dozvolu. S obzirom da je jedan broj postrojenja u ranijem periodu pribavio integrisanu dozvolu, na spisku postrojenja koja su u obavezi da pribave integrisanu dozvolu do 1. I 2018. su sljedeća postrojenja:

1. "Pantomarket", svinjogojska farma-Spuž;
2. Toščelik Alloyed Engineering Steel D.O.O. Nikšić;
3. Kombinat aluminijuma Podgorica a.d.–u stečaju;
4. Termoelektrana "Pljevlja", Pljevlja i
5. D.O.O. "Kovačnica", Podgorica.

Toščelik Alloyed Engineering Steel D.O.O. Nikšić se u skladu sa novim rokom koji je utvrđen Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o integrisanoj kontroli i spriječavanju zagađivanja, 29. XII 2016. obratio Agenciji za zaštitu životne sredine sa zahtjevom za izdavanje integrisane dozvole. Zahtjev je vraćen na dopunu zbog nepotpune dokumentacije.

Kombinat aluminijuma Podgorica a.d.–u stečaju je, 30. XII 2016, Agenciji za zaštitu životne sredine dostavio zahtjev za izdavanje integrisane dozvole i isti je

vraćen na dopunu (prethodni zahtjev bio je dostavljen 2014. i odbijen 21.03.2016. nakon višestrukog produžavanja roka za upotpunjavanje dokumentacije).

EPCG kao operater postrojenja **Termoelektrana "Pljevlja"** je, takođe, podnijela zahtjev za izdavanje integrisane dozvole Agenciji za zaštitu životne sredine u decembru 2016. Zahtjev je vraćen na dopunu zbog nepotpune dokumentacije.

„Kovačnica–Neksan“ d.o.o. Nikšić je zahtjev za izdavanje integrisane dozvole uputila 9. I 2017. Zahtjev je vraćen na dopunu dokumentacije. **Pantomarket”-svinjogojska farma-Spuž** još uvijek nije podnijela zahtjev.

Kroz intenzivnu saradnju i komunikaciju sa gore navedenim industrijskim postrojenjima došlo se do zaključka da navedena kompleksna postrojenja neće biti u mogućnosti da realizuju potrebne investicije u zakonom predviđenom roku do 1. I 2018. Stoga je Vlada Crne Gore zaključkom br. 08-2879 od 17. XI 2016. zadužila Ministarstvo održivog razvoja i turizma da sagleda mogućnost propisivanja novog zakonskog rješenja vezanog za pribavljanje integrisanih dozvola, kao i da u procesu evropskih integracija zagovara mogućnost korišćenja tranzicionih rokova za ova postrojenja.

U narednom periodu, mjere za smanjenje zagađenja vazduha treba usmjeriti na rješavanje prepoznatih problema, kao što je uticaj grijanja domaćinstava na kvalitet vazduha, kroz intenzivno sprovođenje donešenih Planova kvaliteta vazduha.

2.5 Preventivne mjere

Preventivne mjere sprovedene u prethodnom četvorogodišnjem periodu imale su snažan fokus na podizanju svijesti javnosti vezano za različite aspekte zaštite vazduha. Ova grupa mjera dala je najviše rezultata jer je pitanje kvaliteta vazduha u prethodnom četvorogodišnjem periodu dobilo na značaju mnogo više nego u posljednjih par decenija. Pored brojnih aktivnosti koje su realizovale nadležne institucije, doprinos podizanju svijesti javnosti dao je svojim aktivnostima civilni sektor, kao i mediji koji su posljednjih godina redovno izvještavali o kvalitetu vazduha.

Tokom 2013. godine realizovana je kampanja o štetnom uticaju grijanja domaćinstava gorivom sa visokim stepenom sadržaja zagađujućih materija. Pored javnih tribina na ovu temu, u opštini Pljevlja, u junu 2013. godine je održana akcija „Nedjelja čišćenja dimnjaka“. Akciju je sproveo Ministarstvo održivog razvoja i turizma u saradnji sa Agencijom za zaštitu životne sredine, Opštinom Pljevlja i konsultantskom kućom „TECHNE Consulting“. Ministarstvo održivog razvoja i turizma štampalo je promotivni materijal sa uputstvima građanima o neophodnosti pravilnog loženja i održavanja dimnjaka kako bi se smanjili negativni uticaji na kvalitet vazduha i zdravlje ljudi. Kampanja je uvrštena u program „Evropske zelene nedjelje“ koja je 2013. za temu imala kvalitet vazduha. Pokrovitelj i organizator ove akcije je Evropska Komisija. Od Sekretarijata „Evropske zelene nedjelje“ Ministarstvo je dobilo sertifikat za uspješno realizovanu aktivnost.

Tokom 2014. godine promovisana je dobrobit aktivnog prevoza i unaprijeđenja javnog prevoza. U susret "Danu bez automobila", Ministarstvo održivog razvoja i turizma sa NVO Ozon, Glavnim gradom i Agencijom za zaštitu životne sredine organizovalo je 19. septembra 2014. javnu tribinu nazvanu "Vazduh koji dišemo", radi podizanja svijesti javnosti o dobrobitima alternativnog prevoza, telecommuting-a, dijeljenju prevoza i unaprijeđenju javnog prevoza. Na tribini su predstavljeni planovi Glavnog grada da više pažnje posveti razvoju gradskog saobraćaja i biciklističke infrastrukture, kao i rezultati projekta „Javno zastupanje i informisanje javnosti o štetnosti aerozagađenja po zdravlje ljudi“ koji je tokom 2014. godine realizovao Ekološki pokret „OZON“ u Pljevljima, Nikšiću i Podgorici.

Glavni grad je 2016. obilježio Svjetski dan zaštite životne sredine, 5. jun, organizovanjem javne tribine na temu mobilne održivosti u Glavnom gradu.

U okviru realizacije projekta „Održivo upravljanje zelenim otpadom-kompostiranje“, Eko centar „Delfin“ u saradnji sa OSCE Misijom u Crnoj Gori sproveo je program edukacije u preko 30 osnovnih škola u Crnoj Gori. Osim edukativnog programa škole su u trajno vlasništvo dobile kompostere kapaciteta 600 litara, uz obavezu da u njima sprovode proces kompostiranja. Ministarstvo održivog razvoja i turizma sprovodi projekat "Kompostiranje je najstariji način reciklaže!" koji je namjenjen domaćinstvima u opštini Pljevlja. U okviru projekta je štampan promotivni edukativni materijal i nabavljeni su komposter koji će biti distribuirani domaćinstvima.

Slika 3: Promotivni materijal o kompostiranju

Tokom 2016. godine, NVO Green Home započela je realizaciju projekta "Čist vazduh za Crnu Goru", čiji je cilj podizanje svijesti javnosti o štetnosti sagorjevanja fosilnih goriva i njihovom uticaju na životnu sredinu, kao i osnaživanje ostalih NVO organizacija u regionu da pokreću inicijative protiv "prljavih" tehnologija. U okviru projekta su organizovana dva okrugla stola posvećena unaprijeđenju kvaliteta vazduha „Izazovi i rješenja u dostizanju ciljeva u oblasti kvaliteta vazduha u Crnoj Gori” u Podgorici i “Predlozi mjera i alternativna rješenja problema zagađenosti vazduha u Pljevljima” u Pljevljima i snimljen je kratki film „Kolika je cijena zdravlja”. Pored aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti javnosti, preventivne mjere odnosile su se na pokretanje određenih inicijativa koje bi u narednom periodu trebalo pretočiti u konkretne aktivnosti. Strategija je težila promociji zelenih javnih nabavki i zelenog poreskog paketa i promovisanju održivog javnog prevoza.

Zakon o javnim nabavkama sadrži mogućnost primjene principa „zelenih javnih nabavki” koje pored cijene proizvoda i usluga vode računa i o troškovima negativnog uticaja proizvodnje i potrošnje na životnu sredinu i socijalne aspekte. Zakonom o energetske efikasnosti propisano je da se u postupcima javnih nabavki roba i usluga, i kupovine odnosno zakupa zgrada, mora cijeniti energetska efikasnost. U februaru 2016. godine objavljen je Pravilnik o metodologiji za utvrđivanje stepena energetske efikasnosti u postupku javne nabavke ("Sl.listu CG", br. 9 od 11. februara 2016) kojim se doprinosi integraciji zahtjeva energetske efikasnosti u postupku javnih nabavki.

Zeleni poreski paket, u skladu sa preporukama trećeg Izvještaja o upravljanju životnom sredinom u Crnoj Gori (UNECE 2015) trebalo bi da sadrži veće povlastice za preduzeća koja primjenjuju mjere zaštite životne sredine, izmjene tarifa za komunalne usluge, mehanizme za bolji stepen naplate ekoloških taksi i računa za komunalne usluge, kao i finansijske mehanizme za promovisanje ekološki prihvatljivijih proizvoda.

Vlada Crne Gore je Zaključkom od 20.11.2014. zadužila Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo finansija da u okviru svojih nadležnosti, u budućem periodu, predlože Vladi podsticajne mjere u cilju motivisanja privrede i građana za nabavku vozila koja će u manjoj mjeri zagađivati životnu sredinu.

U okviru projekta "Stabilizacija emisije gasova sa efektom staklene bašte (GHG) u drumskom saobraćaju kroz ekonomičniju potrošnju auto goriva: Regionalna implementacija Globalne inicijative za smanjenje potrošnje goriva (GFEI)" podržavaju se aktivnosti i politike planiranja na nacionalnom nivou sa ciljem dvostrukog smanjenja potrošnje goriva u sektoru putničkih vozila do 2050. godine. Finansijsku podršku za implementaciju projektnih nacionalnih aktivnosti za Crnu Goru obezbijedio je Program za životnu sredinu Ujedinjenih Nacija (UNEP) iz fondova Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF). Implementaciju projekta u Crnoj Gori sprovodi Regionalni centar za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC), REC Kancelarija u Crnoj Gori (REC Montenegro), u saradnji sa Ministarstvom održivog razvoja i turizma, Ministarstvom ekonomije, Ministarstvom saobraćaja i pomorstva i Ministarstvom unutrašnjih poslova. Vremenski okvir za implementaciju projekta obuhvata period od aprila 2015. do septembra 2017. godine.

Takođe, tokom prethodnog izvještajnog perioda radilo se na produbljivanju znanja o uzrocima i posljedicama zagađenja vazduha. Pored brojnih stručnih analiza koje su rađene na nacionalnom i međunarodnom nivou, a kojima je obuhvaćena Crna Gora, posebnu pažnju treba posvetiti Analizi uticaja zagađenja vazduha na zdravlje u Crnoj Gori koju je pripremila lokalna kancelarija Svjetske zdravstvene organizacije u saradnji sa Ministarstvom zdravlja Crne Gore i Ministarstvom održivog razvoja i turizma, Institutom za javno zdravlje i Centrom za ekotoksikološka ispitivanja. Zaključci ove analize potvrđuju da zagađenje vazduha u Podgorici, Pljevljima i Nikšiću predstavlja teret za zdravlje. Više od polovine ovih uticaja vezano je za uvećane nivoe zagađenja tokom zime uglavnom zbog sagorijevanja čvrstih goriva zbog grijanja. Kako bi se smanjio uticaj zagađenja vazduha na zdravlje u gradovima Crne Gore, neophodno je da se značajno smanji sagorijevanje čvrstih goriva za grijanje u domaćinstvima. Neophodne su dodatne studije kako bi se procijenila izloženost stanovništva gradskih sredina zagađenju od saobraćaja i njegovi uticaji na zdravlje.

U saradnji sa Ministarstvom održivog razvoja i turizma i Opštinom Pljevlja, Mašinski fakultet Univerziteta u Podgorici izradio je Elaborat za rješavanje problema zagađenosti u Pljevljima, u martu 2015. godine. Elaborat je podrazumijevao preliminarna ispitivanja da bi se ocijenila mogućnost zamjene goriva u kotlarnicama. Vršena su ispitivanja kotlarnica sa ručnim loženjem koja podrazumijevaju kontrolna mjerenja emisije polutanata u dva slučaja: u postojećem stanju prilikom rada sa ugljem i nakon zamjene goriva prilikom rada sa briketom. Pored toga mjerenje je obavljeno i na jednoj savremenoj kotlarnici koja kao gorivo koristi pelet. Na osnovu ovog Elaborata Ministarstvo je pripremio Informaciju o stanju životne sredine u opštini Pljevlja sa predlogom mjera za sanaciju stanja za 2015/2016. godinu, koju je Vlada usvojila na sjednici od 30.jula 2015. godine i zaključcima zadužila Ministarstvo Finansija i Ministarstvo održivog razvoja i turizma da obezbijede sredstva za nabavku

ekološki prihvatljivijih goriva i sprovođenje ostalih mjera za smanjenje zagađenja vazduha. Vlada je za ove mjere izdvojila 500.000€. Od toga je 275.218,05€ utrošeno za nabavku i distribuciju energenata, 66.961,65€ za regulaciju i djelimičnu automatizaciju procesa sagorijevanja uglja u glavnoj gradskoj kotlarnici, 10.347,87€ za inspekcijski nadzor distribucije energenata i 2.049,29€ za edukaciju građana o adekvatnim načinima loženja u individualnim i kolektivnim stambenim objektima.

U junu 2016. godine Agencija za zaštitu životne sredine objavila je studiju „Uticaj meteoroloških faktora na kvalitet vazduha u Pljevljima tokom 2015. godine“ da bi se ukazalo na ekstemne meteorološke uslove na mikrolokalitetu urbanog područja Pljevalja i njihov uticaj na zagađenje vazduha. Zaključci ove studije ukazuju na najznačajnije mikroklimatske osobine koje su karakteristika pljevaljske kotline i koje su veoma bitne sa aspekta uticaja na stanje kvaliteta vazduha: temperaturne inverzije, formiranje “jezera hladnog vazduha” koja su ispunjena hladnim vazduhom i radijacionom maglom, dugotrajno dejstvo anticiklonalnog polja vazdušnog pritiska koje uslovljava stabilno vrijeme, vedro i tiho bez vjetera, situacije bez provjetravanja, male količine kiše i duži sušni periodi. Kod nepovoljnih meteoroloških situacija, kada dolazi do pojave izuzetno visokih koncentracija zagađujućih materija, najveći doprinos u prizemnim koncentracijama daju emiteri koji emisiju zagađujućih čestica vrše upravo u prizemnim slojevima. S obzirom da se ne može uticati na meteorološke situacije koje su direktno odgovorne za visoke koncentracije polutanata u vazduhu, studija preporučuje da se u kritičnim meteorološkim situacijama kada postoji predispozicija za pojavu visokih koncentracija zagađujućih materija u vazduhu, privremeno zaustavi emisija pojedinih zagađivača i posmatraju efekti na terenu. Na ovaj način bi se stekao bolji uvid u parcijalne doprinose pojedinačnih zagađivača vazduha na teritoriji Pljevalja. Poznavanje parcijalnih doprinosa će omogućiti i primjenu parcijalnih i kombinovanih mjera u cilju suzbijanja visokih koncentracija u kritičnim situacijama.

Uprkos učestalim problemima sa zagađenjem vazduha u zimskom periodu, potrebno je istaći da je kvalitet vazduha u Crnoj Gori na globalnom nivou ocjenjen vrlo povoljno. Naime, renomirani univerzitet Yale iz Sjedinjenih američkih država na godišnjem nivou ocjenjuje 180 zemalja svijeta po tzv. EPI¹ indeksu koji sadrži preko 20 parametara ocjenjivanja, uključujući i kvalitet vazduha. Na rang listi² po ukupnom (EPI) indeksu Crna Gora se nalazi na 47. mjestu sa 78.89 poena od mogućih 100, ispred brojnih zemalja regiona, sa ostvarenih 21% napretka u posljednjih 10 godina. Po kvalitetu vazduha koji obuhvata set indikatora (prosječna izloženosti azotnim oksidima, suspendovanim česticama PM 2.5, kvalitet vazduha u prostorijama i broj prekoračenja suspendovanih čestica) Crna Gora se nalazi na 59. mjestu, iznad kojeg je

¹ EPI – Environmental Performance Index – indeks ekološkog učinka

² <http://epi.yale.edu/country-rankings>

rangirano svega 6 država članica EU (Finska, Švedska, Danska, Estonija, Grčka i Portugalija) u kojima je kvalitet vazduha bolji nego u Crnoj Gori, dok se preostale 22 članice EU, kao i sve države regiona po rezultatima ostvarenim u ovoj oblasti nalaze na listi ispod Crne Gore³.

Zaključak

Stepen realizacije mjera (76.9% mjera je potpuno realizovano, 8% mjera se trenutno realizuje, a 8% se prenosi u naredni četvorogodišnji period) je vrlo visok, uprkos ambicioznosti iskazanoj u Akcionom planu za period 2013-2016. godina.

Zakonodavni okvir je znatno unaprijeđen i postignuta je usaglašenost sa svim ključnim propisima EU koji su donijeti do sada. Usklađivanje sa Direktivama novijeg datuma (2014-2016) je u toku i vrši se u korak sa zemljama članicama EU.

Strateški okvir u oblasti kvaliteta vazduha je uspostavljen Strategijom i lokalnim planovima kvaliteta vazduha čijoj realizaciji treba posvetiti pažnju u narednom periodu. Takođe, u proteklom periodu je uspostavljen strateški okvir u oblasti klimatskih promjena, koji je ranijih godina, zbog nedostatka posebne strategije bio pokriven strateškim okvirom u oblasti kvaliteta vazduha.

Politika kvaliteta vazduha je integrisana u ključne sektorske politike i politiku održivog razvoja, ali je neophodno dalje insistirati na sinergijskom djelovanju naročito u oblasti energetike, saobraćaja, poljoprivrede i zdravlja.

Sistem praćenja kvaliteta vazduha znatno je unaprijeđen, uspostavljen je sistem praćenja alergenog polena, građanima su dostupni podaci o kvalitetu vazduha u realnom vremenu, a preliminarna faza korišćenja indeksa kvaliteta vazduha koji će javnosti omogućiti lakše razumijevanje podataka o kvalitetu vazduha je otpočela krajem 2016. godine.

Dalje unaprijeđenje mreže za praćenje kvaliteta vazduha biće ostavreno u narednom periodu kroz realizaciju IPA projekta IPA/2014/032-803.09/ME/AirQuality kroz koji je obezbjeđeno €1.1 milion.

Smanjenje zagađenja vazduha je apsolutni imperativ u narednom periodu kroz sprovođenje kompleksnog seta mjera koji podrazumijeva krupne investicije u infrastrukturu za grijanje domaćinstava, prelazak na ekološki prihvatljivija goriva za grijanje, kao i uređaje za njihovo sagorijevanje, primjenu mjera energetske efiksnosti (naročito na nivou domaćinstava, da bi se smanjile energetske potrebe), investiranje

³ <http://epi.yale.edu/issue/air-quality>

u čistiji i održiv saobraćaj, kao i neophodna ulaganja u čiste tehnologije i unaprijeđenje industrijskih postrojenja.

Iako je pitanje kvaliteta vazduha dobilo i neophodnu pažnju javnosti i donosioca odluka, dalja edukacija i ukazivanje na važnost kvaliteta vazduha za zdravlje ljudi i životnu sredinu je neophodan faktor u procesu poboljšanja kvaliteta vazduha i umanjivanja negativnih efekata zagađenja.

AKCIONI PLAN ZA PERIOD 2017-2020.

2017					
br.	opis mjere	rok	nosilac	indikator/ sredstvo verifikacije	Procjena troškova
1.	Izraditi izvještaj o sprovođenju Plana kvaliteta vazduha za Opštinu Pljevlja za period 2013-2016. sa revizijom akcionog plana	2017	Opština Pljevlja	Izvještaj dostavljen MORT	€0
2.	Izrada kratkoročnog *plana kvaliteta vazduha za teritoriju Opštine Pljevlja u skladu sa čl.23 Zakona o zaštiti vazduha	2017	Komisija koju je formirala AZŽS	Izrađen plan	€0
3.	Obezbjediti subvencionisanu nabavku ekološki prihvatljivijih goriva/uređaja za grijanje u opštini Pljevlja	2017-2020	MORT/MEK /Opština Pljevlja	Broj domaćinstava uključen u aktivnost	€2.500.000 (obezbjediti donatorska sredstva kroz međunarodne organizacije)
4.	Obezbjediti finansijsku podršku fizičkim licima za investicije u oblasti energetske efikasnosti (potrebno je obezbijediti dalji razvoj mehanizama podrške na državnom i lokalnom nivou- kreditne linije, namjenski fondovi, subvencije i dr.)	2017-2020	MEK	Izvještaj o sprovođenju Akcionog plana energetske efikasnosti	€500.000
5.	Nastaviti projekat izgradnje biciklističke infrastrukture u Podgorici	2017-2020	Glavni grad	Izgrađena infrastruktura	€1.000.000
6.	Donijeti Zakon o potvrđivanju amandmana na Stokholmsku konvenciju	2020	MORT	Objava u Službenom listu	€0
7.	Praćenje sprovođenja Strategije razvoja	2017-2020	MORT/ME	Izvještaji o sprovođenju	€0

	energetike/Akcionog plana za period 2016-2020, naročito u dijelu čistije i efikasnije proizvodnja energije iz fosilnih goriva, odnosno programa razvoja daljinskog grijanja/hlađenja i toplifikacije Pljevalja			Akcionog plana	
8.	Vršiti redovne analize značajnih meteoroloških situacija važnih za stanje kvaliteta vazduha i stanje životne sredine i meteoroloških situacija u kojima dolazi do prekograničnog prenošenja atmosferskih polutanata	2017 2020	ZHMS	dostupni podaci, godišnji izvještaj	€0
2018.					
br.	opis mjere	rok	nosilac	indikator/ sredstvo verifikacije	Procjena troškova
9.	Izraditi izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha u 2017.	2018	MORT	Zaključak Vlade o usvajanju izvještaja	€0
10.	Izvršiti reviziju mreže za praćenje kvaliteta vazduha u okviru projekta IPA/2014/032-803.09/ME/AirQuality	2018	MORT, AZŽS	Izvještaj o reviziji kojim su određene lokacije za 10 stanica za praćenje kvaliteta vazduha	€100.000 (obezbjeđeno iz IPA-e)
11.	Izrada inventara zagađujućih materija u vazduh za period 2012-2015, unaprijeđenje vođenja inventara acidifikujućih i eutrofikujućih zagađujućih materija i prekursora ozona, teških metala i POPs-ova	2018	AZŽS	Dostavljeni inventari sa pratećim izvještajima sekretarijatu LRTAP konvencije	€0
12.	Izraditi projekcije emisija i uspostaviti maksimalne nacionalne emisije	2018	MORT, AZŽS	Izvještaj o projekcijama emisija	€5.000

13.	Donijeti Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o uspostavljanju mreže mjernih mjesta za praćenje kvaliteta vazduha (transpozicija Direktive (EU) 2015/1480)	2018	MORT	Objava u Službenom listu	€0
14.	Usvojiti ažurirani Nacionalni plan implementacije Stokholmske konvencije (2017-2019)	2018	MORT/Vlada CG	Zaključak Vlade	€0
15.	Donijeti Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o maksimalnim nacionalnim emisijama (transpozicija nove NEC direktive)	2018	MORT	Objava u Službenom listu	€0
16.	Donijeti Zakon o industrijskim emisijama (transpozicija IED Direktive)	2018	MORT	Objava u Službenom listu	€0
17.	Izraditi izvještaj o sprovođenju Plana kvaliteta vazduha za Opštinu Nikšić za period 2014-2017. sa revizijom Akcionog plana	2018	Opština Nikšić	Izvještak dostavljen MORT-u	€0
18.	Izraditi bazu podataka o kolektivnim i individualnim ložištima u opštini Pljevlja sa podacima o lokaciji, snazi, vrsti goriva, energetske efikasnosti ložišta i drugim podacima od značaja za utvrđivanje uticaja na kvalitet vazduha	2018	Opština Pljevlja	Dostupnost baze podataka	€5.000
19.	Obnoviti zaštitne zelene zone oko industrijskih objekata i objekata u kojima se obavljaju djelatnosti koje utiču ili mogu uticati na kvalitet vazduha	2018	Operateri	Izvještaj ekološke inspekcije	Procjena zavisi od trenutnog stanja zaštitnih zelenih pojaseva
20.	Organizovati dodatnu obuku lučkih vlasti za vršenje kontrole kvaliteta brodskih goriva	2018	MSP/Lučke kapetanije	Broj održanih radionica	€30.000
21.	Nabaviti opremu i opremiti 7 postojećih i 3 nova mjerna mjesta u okviru državne mreže za praćenje kvaliteta	2018	MORT/AZŽS	Izvještaj o realizaciji projekta IPA/2014/03	€1.000.000 (obezbjeđeno iz IPA-e)

	vazduha			2-803.09/ME/A irQuality	
22.	Izraditi Program za postepeno smanjenje nacionalnih emisija acidifikujućih i eutrofikujućih zagađujućih materija i prekursora ozona (u skladu sa NEC direktivom)	2018	MORT	Zaključak Vlade	€20.000
2019.					
br.	opis mjere	rok	nosilac	indikator/ sredstvo verifikacije	Procjena troškova
23.	Izraditi izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha u 2018.	2019	MORT	Zaključak Vlade o usvajanju Izvještaja	€0
24.	Donošenje Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o graničnim vrijednostima emisija zagađujućih materija u vazduh iz stacionarnih izvora (transpozicija Direktive (EU) 2015/2193 o srednjim ložištima)	2019	MORT	Objava u Službenom listu	€0
25.	Donošenje Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o tehničkim standardima zaštite vazduha od emisija isparljivih organskih jedinjenja koje nastaju skladištenjem, pretakanjem i distribucijom motornih benzina (transpozicija Direktive 2014/99/EU)	2019	MORT	Objava u Službenom listu	€0
26.	Fazna remedijacija deponije pepela i šljake TE "Pljevlja"	2019-2020	EPCG/ TE Pljevlja	Izvještaj o sprovođenju projekta	€4–6,5 miliona (sredstva iz Ugovora o zajmu sa Svjetskom bankom za projekat „Upravljanje industrijskim

					otpadom i čišćenje")
27.	Sanacija flotacionog jalovišta Gradac	2019	MORT/Vlada CG	Izveštaj o sprovođenju projekta	€6,042,500 miliona (sredstva iz Ugovora o zajmu sa Svjetskom bankom za projekat „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“)
28.	Izrada studije unaprijeđenja javnog prevoza putnika	2019	MSP	Izrađena studija	(MSP je aplicirao za sredstva kod Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj)
29.	Sprovođenje edukativne kampanje o negativnim efektima paljenja poljoprivrednog otpada	2019	MORT, MPRR	Izveštaj o sprovedenoj kampanji	€25.000
30.	Izgraditi prvu fazu infrastrukture za toplifikaciju Pljevalja (gradska toplana)	2019	Opština Pljevlja	Izgrađena prva faza infrastrukture	€5.100.000
31.	Akreditacija laboratorije za sprovođenje EMEP programa (Ukoliko se ne izvrši rekonstrukcija laboratorije ZHMS koja omogućava akreditaciju, razmotriti druga rješenja)	2019	ZHMS /AZŽS	Sertifikat o akreditaciji	€10.000
32.	Izgraditi kapacitete za modeliranje kvaliteta vazduha (1 zaposleni, obuka, nabavka softvera)	2019	AZŽS	Izveštaj o stanju životne sredine dopunjen indikativnim podacima	€20.000

2020.					
br.	opis mjere	rok	nosilac	indikator/ sredstvo verifikacije	Procjena troškova
33.	Izraditi izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije upravljanja kvalitetom vazduha u 2019. godini	2020	MORT	Zaključak Vlade o usvajanju izvještaja	€0
34.	Izraditi izvještaj o sprovođenju Plana kvaliteta vazduha za Glavni grad Podgoricu za period 2015 - 2019. sa revizijom akcionog plana	2020	Glavni grad	Izvještaj dostavljen MORT	€0
35.	Započeti drugu fazu infrastrukture za toplifikaciju Pljevalja (povezivanje na izvor toplotne energije u TE Pljevlja ili dodatni izvor gradske toplane do 20MW)	2020	Opština Pljevlja/Vlada/EPCG	Započeta druga faza izgradnje infrastrukture	Ova mjera nadovezuje se na mjeru br.30, a procjena konkretnih troškova zavisiće od stepena utroška sredstava u I fazi izgradnje infrastrukture, a posebno će biti precizirana izradom potrebne tehničke dokumentacije
36.	Unaprijediti kvalitet zdravstvene statistike kroz poboljšanje registrovanja medicinskih podataka, posebno u dijelu definisanja i evidentiranja dijagnoza u okviru zdravstvenog informacionog sistema da bi se omogućila dalja istraživanja uticaja zagađenja vazduha na zdravlje ljudi.	2020	MZ/Institut za javno zdravlje/Fond za zdravstveno osiguranje/SZO	Unaprijeđena zdravstvena statistike	€50.000

37.	Donijeti Zakon o potvrđivanju amandmana na Geteborški protokol uz LRTAP Konvenciju	2020	MORT	Objava u Službenom listu	€0
38.	Donijeti Zakon o potvrđivanju amandmana na Protokol o teškim metalima uz LRTAP Konvenciju	2020	MORT	Objava u Službenom listu	€0
39.	Donijeti Zakon o potvrđivanju amandmana na Protokol o POPs uz LRTAP Konvenciju	2020	MORT	Objava u Službenom listu	€0
40.	Usklađivanje sa evropskim indeksom kvaliteta vazduha	2020	AZŽS	Izmjene interes stranice AZŽS ukoliko usvojeni indeks na evropskom nivou bude različit od indeksa koji se koristi u preliminarnoj fazi	€10.000
41.	Donošenje propisa o zahtjevima za eko dizajn proizvoda koji utiču na potrošnju energije i promocija informisanja potrošača o energetske efikasnosti goriva i uređaja za grijanje domaćinstava	2017-2020	MEK/MORT	Donijeti propisi, izvještaj o sprovedenim aktivnostima	€0
42.	Realizacija projekta tehničke pomoći za uvođenje sistema matematičkog modeliranja u oblasti kvaliteta vazduha i programa prognostike kvaliteta vazduha pomoću numeričkih meteoroloških modela sa „Chemistry“ komponentom.	2020	MORT/AZŽS /ZHMS	Izvještaj o realizaciji projekta	€350.000 (obezbjeđeno kroz IPA fond)

43.	Izraditi novu Nacionalnu strategiju upravljanja kvalitetom vazduha za period 2020-2023.	2020	MORT	Zaključak Vlade	€20.000
Ukupno procenjeni troškovi u periodu 2017-2020. godina					€23.287.500

PREGLED IZVORA FINANSIRANJA MJERA IZ AKCIONOG PLANA U PERIODU 2017-2020.	
I) OBEZBIJEĐENA SREDSTVA	€13.992.500
Ugovor o zajmu sa Svjetskom bankom za projekat "Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje"	€12.542.500
IPA projekti	€1.450.000
II) SREDSTVA KOJA TREBA OBEZBIJEDITI IZ DONACIJA	€4.350.000
Država	€3.000.000
Jedinice lokalne samouprave	€1.450.000
III) SREDSTVA KOJA TREBA OBEZBIJEDITI IZ BUDŽETA	€4.845.000
Budžet države (tekući+kapitalni)	€4.840.000
<i>Tekući budžet</i>	<i>€190.000</i>
<i>Kapitalni budžet</i>	<i>€4.650.000</i>
Budžet jedinica lokalne samouprave	€5.000
UKUPNO	€23.287.500